
UVODNIK

Doslejšnje raziskave, ki so obravnavale slovensko literarno produkcijo v Beneški Sloveniji (pod tem pojmom razujem območje, ki obsega Nadiško, Tersko in Kanalsko dolino ter dolino Režije), so se osredotočale v glavnem na zgodovinsko evidentiranje delujočih piscev, kronološki popis nastanka literarnih del in splošno znane oznake, ki so to književnost umeščale med narečno ali jo celo označevale za »manj pomembno«. Šele v sodobnem času, ko so se raziskave dotaknile tudi novejših metod in predstavile to književnost skozi prizmo medkulturnih študij ali družbenih silnic, so se raziskovalci prepričali, da ima to območje z jezikovnega in tudi literarnega vidika marsikaj samorodnega in izvirnega, kar bi nedvomno lahko obogatilo védenje o skupnem slovenskem kulturnem prostoru.

*Zato se je porodila ideja, da bi pregledali stanje tekočih raziskav na tem področju, sočasno pa spodbudili nove pristope, ki bi povečali raziskovalno in družbeno prepoznavnost tega prostora, predvsem skozi umetniško besedo, ki jo ustvarja. Tako se je v okviru Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta ob nedavni 40. obletnici delovanja, v sodelovanju z Univerzo v Vidmu in Inštitutom za slovensko kulturo iz Špetra, porodila zamisel za znanstveni posvet z naslovom *Sodobna literatura v Beneški Sloveniji med tradicijo in novimi izzivi*, ki je želel poseči v prostor Benečije s prikazovanjem njene sočasne literarne produkcije in njenega vsebinskega stilnega in tudi jezikovnega razvoja, kar bo omogočilo nov vpogled vanj in prineslo novo pojmovanje njegove ustvarjalnosti, ki se kaže kot presenetljivo »v koraku s časom«.*

Zdi se namreč, da sta študij in raziskovanje mednarodnih medkulturnih tokov postala eno vidnejših raziskovalnih področij, ki ponujajo tudi na polju literature in literarne vede veliko novih možnosti premisleka o sedanosti in prihodnosti sestave družbe.

Sociološka perspektiva, ki gleda na etnično stanje različnih narodov in ljudstev, kaže, da je monokulturnost že zdavnaj preživeta vrednota, ki jo vedno bolj zamenjuje transnacionalna medkulturnost. Ta se kaže v različnih postopkih, ki so tehnični (npr. sočasna uporaba več jezikov) in miselni (relativizacija pojma prostora in koncepta nacionalnega momenta) ter implicirajo novo pojmovanje pojma kulturne in literarne »večine« in »manjšine«. Posebne pozornosti bi bila v tem primeru deležna literatura, ki nastaja na območju Benečije. Skozi čas se je namreč razvilo znanstveno mnenje, da spada ta književnost bolj v območje t. i. narečne literature, toda to je le eno od možnih gledišč, ki se zaustavlja bolj na formalno jezikovni in kodni izbiri kot na duhovnozgodovinski.

Čeprav je res, da se je slovenska literatura (ali bolje: literatura, ki nastaja v slovenskem narečju – jeziku) v Benečiji rodila iz ljudsko-vzgojnih vzgibov, je

treba vseeno omeniti, da najdemo v njenem okviru tudi ene izmed prvih pisnih dokumentov, ki jih slovensko slovstvo pozna, in sicer Videnski rokopis (1458), Černjejski (imenovan tudi Čedajski ali Beneškoslovenski) rokopis (1497) in Starogorski rokopis (med 1492 in 1498), kar dokazuje živo prisotnost več kultur in jezikov že v poznem srednjem veku. Šele v 19. stoletju pa so se začeli izoblikovati avtorji, ki so oblikovali kulturno evolucijo v teh krajih, posebno Peter Podreka in Ivan Trinko – Zamejski.

Predvsem po njuni zaslugi se je slovenski jezik na obravnavnem območju knjižno in duhovno ukoreninil, čeprav je literarna vrednost njenega dela predvsem vzgojna in epigonska, vendar pomembna zaradi vzpostavljanja identitete, ki so jo v Beneški Sloveniji takoj po njeni priključitvi k Italijanskemu kraljestvu leta 1866 po zaslugi Trinka in Podreke nadaljevali predvsem intelektualci (Carlo Podrecca, Francesco Musoni) in duhovniki (Anton Cuffolo).

Zbiratelji ustnega izročila pa so v kasnejših letih nadgradili vzgojno podobo literature in jo počasi peljali do zavedanja, da je iz pričevalke o identiteti postajala odprta tudi za novejša izzive.

Tako so se na vseh treh področjih ustvarjanja oz. v vseh treh literarnih vrstah, prozi, poeziji in dramatikii uveljavili avtorji, ki so iskali – poleg identitetne potrditve – tudi umetniško izpoved. V sodobnosti se tako rojeva poezija, ki je pisana v narečju, vendar je v svoji idejni, metaforični in vsebinski konstrukciji izrazito moderna.

Podobno se je dogajalo tudi v Reziji, ki je postala zanimiva v 19. stoletju predvsem po zaslugi jezikoslovca Baudouina de Courtenaya in kasnejših raziskovalcev, vendar je ostala, tudi spričo geografskih značilnosti doline, zaprta in literarno pretežno nerazvita, saj med njene pomembnejše avtorje že več kot dvajset let prištevamo le Silvano Paletti in Renata Quaglio.

Taka idejna, geografska in miselna opredeljenost celotnega prostora od Čedada do Učje terja znanstveno obravnavo, ki vključuje zgodovinski pregled idejnih transformacij, ki so pripeljale do sedanjega stanja. To pa je izrazito raznorodno, saj se je identitetno potrjevanje oblikovalo v individualna razmišljanja nekaterih pesnikov in pisateljev ali se včasih nostalgичno pojavlja kot spomin na stare čase. Večina sodobnih ustvarjalcev pa prisega na novo pojmovanje stvarnosti, ki ni več identitetno ogrožena (ali vsaj ne tako močno kot neposredno po drugi svetovni vojni), temveč identitetno mnogovrstna in zaradi tega tudi bolj relativna.

Katere silnice so sprožile to povsem novo razmišljanje, ki se spretno vključuje v Zeitgeist post-postmoderne dobe, kjer je v zgodovini literature občutna potreba, da se globoko razišče vzroke, posledice in dejanja množične globalizacije idej, jezikov in kultur in emanacijo vpliva, ki ga taki trans-, med- in nadsacionalni premiki lahko imajo na bodoči razvoj ne le posameznih nacionalnih književnosti, ampak tudi na pojem svetovne literature, ki bo v bližnji prihodnosti potreben še

kakšne revizije, predvsem spričo močnega dotoka medkulturnih vplivov in tokov, pa je vprašanje, ki lahko zaposluje znanstvenike v sedanjosti in v prihodnosti in omogoča prostoru, kjer se razvija ta književnost, da pridobi pričakovan pomen. Cilj posveta, ki je želel na novo opredeliti, ovrednotiti in kanonizirati podsistem neke literature (ali celo – podsistem nekega podsistema), ga osvoboditi doslejšnjih kvalifikacij, ki so ga obravnavale le kot kvalitetno vprašljivega ali povezanega le z dokazovanjem narodne identitete, ter ga vzpostaviti kot polnopraven literarni (pod)sistem, z vsemi dinamikami, ki ga določajo in delajo njegovo literarno produkcijo umetniško vredno in poli- ter medkulturno opredeljeno, je bil povsem dosežen.

*V prvem sklopu pričujoče številke revije Jezik in slovstvo so objavljeni referati, ki prinašajo v širši slovenski prostor nove in sveže poglede na podsistem sodobne književnosti v Beneški Sloveniji. Razprave se gibljejo od splošnega k specifičnemu. Najprej **Danila Zuljan Kumar** empirično razišče in primerja identitetne prakse Furlanov in Slovencev v Videmski pokrajini, nato **Jadranka Cergol** znanstveno utemelji, zakaj je narečna književnost jasen del manjšinske literature, **Mateja Curk** primerja različna dvojezična diskurza literarnih oseb in jemlje pri obravnavi v poštev dve literarni deli, in sicer antologijo beneške literature *Besede tele zemlje* ter roman *Čefurji raus!*. Sam se v svoji razpravi dotikam sodobne poezije v Beneški Sloveniji in prikazujem njeno angažirano podstat, **Janoš Ježovnik** pa analizira pesmi Renata *Quaglie* in njihove prevode v knjižno slovenščino, ki jih je opravil Marko Kravos. **Irena Novak Popov** predstavlja terskega pesnika Viljema Černa in njegove pesniške postopke, **Bogomila Kravos** pa delovanje Beneškega gledališča in ga skuša opredeliti kot pomembno funkcionalno institucijo, ki ima veliko odgovornost za razvoj literature na tem območju; znanstveno obravnavo pa zaključuje pesnik **Miha Obit**, ki pričevanjsko spregovori o težavah ustvarjanja v jeziku, v katerem primanjkuje besed za izražanje vseh odtenkov človekovega čutenja in motrenja.*

Monografski značaj prvega dela pričujoče številke revije Jezik in slovstvo ima torej pomembno vrednost, ker gre za prvo kolikor toliko celovito literarno znanstveno obravnavo (pod)sistema literature Slovencev v Benečiji, ki lahko nudi izhodišče za nadaljnje raziskovanje. Prepričani smo, da je neodkritih področij še veliko, zato si želimo, da bi ne ostala prva in edina, temveč bi postala prva izmed mnogih.

David Bandelj,
urednik tematskega dela revije